

„Be vagyok havazva”

Egykorvult közmondások, napjaink szólásai

A téma iránti érdeklődésemet szellemi hagyományaink, ezen belül is a közmondások és szólások átalakulása, torzulása vagy feledése keltette fel. Bevezetőmben két példával szolgálok. Az egyik ez idáig még nem hallott közmondás (számomra újként hatott), a másik egy új szólás gyakori használata:

– Egy szem búzáért nem nyílik ki a zsák; Be vagyok havazva.

Az első közmondás, az *Egy szem búzáért nem oldjuk meg a zsákot* formában megtalálható O. Nagy Gábor *Szólások és közmondások könyve* című kötetében. Bár szólás- és közmondáskincsünk állandóan változik, esetünkben e két változat jelentéstartalma megegyezik, kifejezésmódjában, erejében azonban különbözik: nem nyílik ki a zsák, vagy nem oldjuk meg a zsákot. Az előző (nem nyílik ki) falunknak a nyelvhez való sajátos viszonyát tükrözi. Színezetében, lágyságában a *nem oldjuk meg* sokkal finomabb, barátságosabb. Jelentésük: a sokára született gyermek után jön a másik is.

Rousseau szellemesen jegyezte meg, hogy a világon minden népnek csak két értékes könyve van: a *Biblia* és az összegyűjtött közmondások. A két könyv valami formában összefüggésben is van egymással, hiszen szállóigéink vagy közmondásaink egy része a *Példabeszédek*ből épült be a köztudatba. A Bibliából eredeztetett szólások lassan megkoptak. Évszázadokon keresztül a templomok szószékeiről hallomás útján terjedt el a *Szentírás* szövege. Idővel feledésbe merült az eredeti forrás, csupán maga a szólás vagy közmondás maradt meg. Feltételezésem szerint ennek két oka lehet: igehirdetések alkalmával vagy a hittanórákon nem eléggé hangsúlyozott az időszerű példabeszéd, de ettől hihetőbb az a tény, hogy a hívek elfogytak a templomból, mert nem tartanak igényt vallásosságuk e megnyilvánulási formájára.

Valamikor a közmondásokat a „magyarság virágainak” nevezték, sajnos, mára már ezek a virágok kezdenek elhervadni (SZEMERKÉNYI 1978: 366). A keleti népeknél még ma is a nyelv virágának tartják mindazt, amit közmondással ki lehet fejezni. A spanyolok lélekorvosságnak mondják, mert igazság rejlik bennük. Az olaszok népiskolának nevezik.

A közmondások és szólások többnyire tapasztalaton alapuló igazságok, a nép ajkán keletkeztek, bölcsességeket foglalnak magukban. Eredetükkel a köznép keveset, vagy egyáltalán nem foglalkozik, beéri ennyivel: apáink is így mondták. A nemzetközi kutatás a „proverbium” kifejezést használja (VOIGT 1998: 304). E tanulmánynak nem célja a proverbiumok eredetének datálása, hiszen ezt még a proverbiumgyűjtemények sem végezték el, mert ahány szólas, annyifelé lehet nyomozni. Éppen ezért a magyar proverbiumkincs egészéről csak akkor állapíthatunk majd meg érvényes tanulságokat, ha egész tömbjeit kíséreljük meg datálni, elrendezni (VOIGT 1998: 305). Éppen ezért kutatásom súlypontját a jelenre helyeztem, s a vizsgálódás a Kishegyesen fellelhető közmondásokat fogja érinteni, azt is különböző aspektusokból megközelítve. Vajon a ma gyakran használt szólások, közmondások szintén a nép ajkán keletkeztek, onnan terjednek szájról szájra, vagy külső tényező hozza őket „világra”, s megmaradnak az emberek emlékezetében?

Az Alföld déli szegletében, Bácska közepén, a Duna–Tisza közén – helyezkedik el Kishegyes. A faluval kapcsolatos összkép kialakítását Dévavári Beszedes Valéria definíciója tette teljessé. Ő ugyanis szórvány-szigetnek nevezte Kishegyest, s ezt tudományosan alá is támasztotta. A falut körülvevő települések merőben más kultúrával, vallással és identitással rendelkeznek. Északról Topolyával határos. Ez a mezőváros mindig is többre tartotta magát attól, minthogy „testvértelepülési” viszonyt alakítson ki Kishegyessel. Ráadásul járási székhely is volt nyolc községgel. (Bajsa, Bácsfeketehegy, Pacsér, Kossuthfalva, Csantavér, Kishegyes, Szeghegy és Topolya. A járások 1960-ban szűntek meg. Ekkor községek jöttek létre, így Kishegyes önálló község lett Bácsfeketehegygel és Szeghegygel.)

Északnyugatról Bajsa van hozzá legközelebb, légvonalban és kocsiuton (mezei út) mindössze tizenkét km-re. Többnyire szlovák evangélikusokkal lakott település. Hitében, nemzeti azonosságával szintén elkülönül a kishegyesi katolikusoktól.

Délnyugatról Óverbásszal volt határos, ma Verbász a neve. Nyári úton mindössze tíz km, a kapcsolattartás mégis inkább az árucserre lebonyolítására zsugorodott. A kishegyesiek lovas kocsikkal Óverbászra szállították terményeiket, ahol a gazdag (a hegyesiektől gazdagabb) németek vásárolták meg áruikat. A visszaemlékezések szerint tavasztól késő őszi hajnali három órákor indultak a parasztcsaládok lovas kocsikkal a verbászi piacra.

Délről két település is megszabta a szórványsziget hitelességét. Szeghegy 1945-ig sváb település, majd az új betelepítettek, a montenegróiak már nem csak vallásukban, de nyelvezetükben is idegennek számítottak. Bácsfeketehegy lakosainak összetétele is a telepítéspolitiká során megtörte megszokott arculatát. A svábok helyére ide is montenegróiak kerültek, színesítve ezzel is a palettát. A magyar lakosság pedig őshonos református, akik a mai napig megőrizték vallási homogenitásukat. Nem keveredtek a katolikus vallású kishegyiesekkel.

Amint látjuk, az egységes nyelvi, vallási és nemzeti közegetől jóval színesebb képet mutat Kishegyes földrajzi helyzete, mint gondolnánk.

A település köznyelve, bár nem szórványterület, mégis a nyelvszegényedés felé hajlik. Közhely, ha azt mondjuk, igénytelenség. Lehet, hogy divat, lehet, csak igénytelenség, meglehet mindkettő egyszerre van jelen a köznyelvi beszédben. A kiváltó ok a médiumok túlzott jelenléte az emberek életében. Sajtóterméket nem említenék, mert azt mind kevesebben olvasnak. Az alábbi példákat egy év alatt jegyeztem fel olyan a személyektől, akikkel valamilyen kapcsolatba kerültem, és beszélgettünk. Nem adatközlésről van szó, csupán utólagos feljegyzésekről. Az odafigyelés valódi oka közmondásaink, szólásaink használata mindennapi társalgásainkban.

A legtöbbször elhangzó mondat a következő: Be vagyok havazva. Ez az angol (to be up to one's ears in work: feje búbjáig tele van munkával / nem látszik ki a munkából / rengeteg munkája van) szólás a világgymartósítás (globalizáció) során nálunk gyökeret vert, s már minden társadalmi rétegnél megfigyelhető, de legfőképpen az értelmiség körében.

Megváltozott *A tisztaság fél egészség* jelentése is: A lustaság fél egészség. Ezt abban az esetben mondják, ha valaki nagyon törtető, illetve már ezt is felcserélik a „nyomulós” kifejezéssel.

Íme még néhány igen gyakran elhangzó új szólás:

– Számomra ez rangon aluli. (A szerb szólás magyar változata: Ispod časti.)

– Lusta vagyok ahhoz, hogy vitázzam vele. (Nem vagyok hajlandó vitába szállni.)

– Lezsibbadt az agyam. (Megáll az ész.)

– Le vagyok zsibbadva (meglepődve).

– Teamben van az erő. (Összefogásban van az erő.) (Team = a csoportra jellemző az emberi kapcsolatok terén érvényesülő viszonylagos tartósság.)

– Elagyalta. (Helybenhagyta/megverte.)

Politikai szólások

Az elmúlt egy-két évtizedben mind több az olyan szólás, amelyet a politikai életre lehet vonatkoztatni. Ilyen például: Kenyeret és cirksuzt a népnek. (Panem et circenses: Kenyeret és cirksuzi játékokat. A szólás értelmezése: manipulálni valakit. Az ókorban ingyen osztogatták a kenyeret a nincsteleneknek, és a kocsiversenyek és gladiátorviadalok is ingyenesek voltak. Ezzel elterelték az emberek figyelmét az igazi problémákról. Latin mondások.)

A kocka el van vetve. Szintén latin eredetű szólás, Caesar idejéből való, tőle származik. Mindkét szólás felerősödését, elterjedését a különböző nemzeti rendezvények tették időszerűvé, s ma már köznyelven forog.

Ugyanígy vonult be a köztudatba a Nyelvében él a nemzet. Ehhez azt kell tudnunk, hogy a második világháborút követő hat évtizedben, a testvériség–egység szlogenje alatt a nemzetben való gondolkodás elmarasztaló ténynek számított. Mindenki egyenlő, mindenki egyenrangú, hangoztatta az addigi politikum, miközben értékes magyar irodalmi alkotások és folklórhagyományok kerültek a feledés süllyesztőjébe. Kölcsey Ferenc szálóigévé vált gondolata az 1990-es években, a sokadszori nemzeti ébredés időszakában került a köztudatba.

Az iskolai tablók is hozzájárultak neves íróink gondolatainak elsajátításához.

– „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” (Kölcsey *Huszt* című verséből.)

„Ember küzdj és bízva bízzál” (Madách Imre).

Politikai hangulatot kifejező egyéb szólások:

– Bűnbakot keresünk. Kellett egy bűnbak, aki elviszi a balhét. Mai értelmezése: porhintés.

– A békegalambot az idősebbek Titóval hozzák kapcsolatba.

– Kezdi szorítani a cipő. Jelentése: szűkül körülötte a kör, hamarosan nyilvánosságra kerülnek a dolgok. Másként: Szorul a hurok.

– A kakas is úr a maga szemétdombján. (Kisebb politikai pártokra mondják.)

– Amelyik tehén csapkod a farkával, az besz..... a többit, ő meg tiszta marad.

– Csalánba nem üt a ménkű. (Politikust nem ér bántódás, csalánba nem csap a mennykő.)

– Szél ellen lehet pisálni, de lehordja a nadrágodat.

Minden nép magához igazítja a közmondásokat.

A terület nyelvezete, az elhallások, a helyhez való igazítás a közajakra jutván némi változást „eszközöl” az eredeti anyagismereten. Például:

Nemcsak kenyéren él az ember – mondják Kishegyesen, jelentése pedig jóval elmarad az eredetitől. A faluban a mindennapi szükséglet ki nem elégítése folytán kerül szóba, amikor csak annyi pénze van a családnak, ami csak a kenyérre elég. Az eredeti így szól: Nemcsak kenyérral él az ember. (Jelentése: hanem Isten igéjével is, Jézus önmagát az élet kenyérének nevezte.)

– Kinek beszélek én, a falnak? (Süket füleknek beszélni. Ézsaiás 42.20)

– Az oroszban lett kiscsirke megmarad. (Ebben az esetben is eltér az eredetitől a helymeghatározás. Megmarad, mint az oroszba kelt kiscsirke. Az oroszba kelt kiscsirke felügyelet nélküli kelést jelent. Elbújt valahová a tyúk tojni, majd idővel kikeltek a kiscsibék. Mondás: Az oroszba csinált kölkök megmarad.)

A szólások jellemvonása

A használatban lévő közmondások a település lakosainak szellemi sajátosságait tükrözik, és legtöbbször események megjelölésére, igazolására vagy elvetésére használják. A begyűjtött anyagot vizsgálva leszögezhetjük, a legtöbb közmondás az életviszonyokra vonatkozik. A szövegeket általában köznapibbá változtatják.

– Sok beszédnek híg a leve. (Napjainkban ez a mondás a kommunikációval van összefüggésben, nem szívesen társalognak.)

– Pénzért mindent meg lehet szerezni, csak egészséget nem. (Olyankor kerül szóba, ha jobb módú, pénzes családban beteg valaki. Némi iróniával hangzik el az úrgazdagok számlájára.)

– A gazda a szemével hizlalja a jószágot. (Eredeti: Gazda szeme hizlalja a jószágot.)

– Addig hajlítsd a fát, míg fiatal, öreg fát már nem lehet. (Eredeti: Addig hajlítsd a fát, míg vessző!)

– Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég.

– Na, ezek is kikötötték a tehenet az istállóból. (Ha erejüket meghaladó dolgot cselekedtek, pl. vagyoni helyzetükhöz viszonyítva jóval nagyobb ajándékot vittek, vagy nagyobb lakodalmat csináltak.)

– Szükség törvényt bont. (Ez abban az időben terjedt el, amikor a faluban elszaporodtak a lopások. Eredetiben: Szükség törvényt ront.)

Obszcén kifejezést tartalmazó közmondások

Néhány a szolidabbak közül:

– Sz.. van a palacsintában. (Ha valakinél vagy valakiknél kiderül valami gyanús ügy, korrupció.)

- Kiöltözött, mint Szaros Miska Jézus neve napján.
- Álló kibicnek lóg a töke. Helyesen: Álló kibicnek lóg a farka. (Nem vesz részt a kártyázásban, csak az asztal mellett állva figyel.)
- Makkot várt, oszt tök gyütt. (Kishegyesi beszédmodorban, ami a kártyából fakad, de a mindennapi életben gyakran használják. Jobbat, kedvesebbet várt attól, mint aki megérkezett.)
- Násznagy urunk, jaj, de görbe, sokat hágott a gödörbe. (Csujjogató.)
- Bölcs Salamon mondá vala, hangos fingnak nincsen szaga. (Ez esetben sem tudják, miért éppen a Bölcs Salamonról van szó. Ezt a saját költeményt politikai szituációkra vonatkoztatják.)
- A döglött ló is fingik. (Az erőtlennek is sikerül még valamit cselekednie.)
- Mozog, mint zsidó a sz...n.

Csak Kishegyesen ismert szólások

- Tyütyü, te csak írad! (A beszolgáltatás idejéből ered, amikor az öszeírást félig írástudó emberekre bízta. A Tyütyü vezetéknév.)
- Ez olyan május elseje, amit nemcsak a hadsereg, hanem a katonaság is ünnepel. (Mondom Potyó Lajostól eredeztetik.)
- A mi Marisunk más. (Ezt általában akkor használják, amikor a menyecskére ugyanazok a negatívumok érvényesek, mint az anyós lányára, de az mégis más. A menyre lehet mondani, hogy renyhe, lusta, de a mi lányunk az nem, még ha éppen olyan is, mint a menyünk.)
- Kifedákolom magamat. (Kifesti az arcát, sminkel. A szólás Fedák Sári [1879–1955] magyar színművésznőről maradt fenn.)
- Nem jól égett a gyertyám. (Beteg voltam.)
- Olyan, mint az ártánymacska. (Búskomor.)
- Nem akarok haragot venni senkitől sem. (Még ha igazam van, akkor sem szólok, mert megharagszik a másik.)
- Oldalaztam egy kicsit. (Lefeküdtem pihenni.)

A társalgási nyelvben előforduló költői idézetek, amelyek meghonosodtak a falu lakosainak egy bizonyos rétegénél:

- Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan. (Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című könyvében elhangzó szállóige. Pedagógusok körében ismert, és gyakran alkalmazzák.)
- Párizs megér egy misét. (IV. Henrik francia király mondta, mikor a trón biztosításáért áttért a katolikus hitre. Értelmezése: nem mentem el a színházba, mert találkám volt egy csajjal.)

– Hol van már a tavalyi hó! François Villon *Ének a hajdanvaló hölgyekről* című versének refrénje. Olyan versidézet, amely belopta magát a köztudatba, s olyan szituációkban alkalmazzák, amikor olyan dologról beszélnek, ami elmúlt, de vágyakozva emlegetik még.

– A stílus maga az ember.

Gyakori szólások

– Sz.. a hideg szél nélkül, mondja cigány.

– Sokan vannak odakint.

– Gyertyáskor a cigány már mezítláb jár.

– Tarlóról fúj a szél. (Az aratás utáni időjárás mind hűvösebbre fordul, s mivel vége az aratásnak, jelképesen ezt mondják. Csak az idősek ismerik a szólást. Adatközlő: Sípos Géza, 1932.)

– Mintha a ménkü csapott volna belé. (Ha valaki hirtelen fellázad, hangosan kiabál.)

– Még az eget is megmozgattam! (Ha valamit nagyon akarnak. Eget földet megmozgatni. Ágens: 2.6.)

– Mit mondott az öreg Kiss? Igyunk is.

– Gólyának csak gólya kölke lehet.

– Kenyértörésre került a sor. (Inkább politikai szervezetekre vonatkoztatják.)

– Szétszedték a babaruhát. (Jelentése hasonló az előzőéhez.)

– Eddig és ne tovább!

– Kétélű fegyver.

– Cigányútra szaladt. (A cigány a nem igazit jelenti, nem a helyes útra ment.)

– Az arany középút. (Kerülni a szélsőségeket; Horatius.)

– Borjastul tehenet nem veszünk. (Arra a lányra mondják, aki lányfejjel szült gyermeket.)

Szavak, melyeknek jelentését nem ismerik, de jól alkalmazzák:

– Messze van, mint Makó Jeruzsálemtől. (Makó Jeruzsálemtől valóban messze van, de a szólás nem a két város távolságára utal. Makó vitéz 1217-ben II. András királlyal indult a Szentföldre. A magyar sereg bérelt velencei hajókon utazott. Makó vitéz a hosszú út fáradalmait tüzes borokkal feledtette. Amikor végre egy szép várost pillantott meg, melynek tornyaitól a kereszt jelei intettek feléje, azt hitte, elérték Jeruzsálemet, és nyomban imádkozni kezdett. Pedig csak Spalato [Split] volt az. Így lett Makó vitéz a magyar kereszties had máig legismertebb katonája.)

– Siserehad. (A szót jól alkalmazzák, bár jelentését nem ismerik. Olyan esetekre vonatkoztatják, amikor egy szerencsétlen, hanyag család sok gyerekkel bevonul valahova. Eredete: a Bibliában szereplő Sisera kánaáni vezér nevéből: zajos, különösen gyerekekből álló csoport.)

– Matuzsálemi kort ért meg. (*Methuséláb*, a bibliai ősatya 969 évet élt. Innen származik a matuzsálemi kor [I. Mózes 5:25–26].)

– Ő se különb a Deákné vásznánál – eredetiben, szemtől szembe mondták, ma inkább az ember háta mögött. (Jelentése: semmivel sem jobb az átlagnál, ő sem tökéletes, nem egy szent.)

Lassan elvesznek a bölcsességek, megváltoztak az alapigazságok:

– Ha valaki megdob kövel, dobd vissza kenyérrel. (E közmondás negatív reakciókat vált ki az emberekből: Nem vagyok hülye, hogy hagyjam magam. Húzz be neki!)

– Imádkozásból nem lehet megélni. (Eredeti: Az imádkozástól nem fájdul meg az ember hasa, de nem is lakik jól tőle.)

Időjárással kapcsolatos közmondások

Az alábbiakban helyszíni adatgyűjtések során feltárt, a paraszti életmódban élő emberek gondolkodását, képzetait, látomásait és vélekedéseit kívánom bemutatni a különféle jelenségekkel, életfordulókkal, égitestekkel kapcsolatban.

Az időjárással kapcsolatban tűnt el a legtöbb közmondás. A régmúltban, míg a tudomány nem „jött be a házba”, inkább használták a klasszikus közmondásokat és szólásokat a várható időjárásra vonatkozóan. Mára szükségtelenné váltak, hiszen a rádió és a televízió napjában többször is hiteles tájékoztatást közöl a várható időjárásról.

A naptári névnapokhoz fűződő jóslatok alig ismertek, a fiatalok egyáltalán nem ismerik őket.

Ismert, élő népi megfigyelések:

– Ha a nap vörösen megy le (vörös az ég alja), akkor szél lesz.

– Nagy a hold udvara, kifirhangolnak az éjszaka. (Fagy lesz.)

– Ha nedves a só, eső lesz. Ha nedves, puha a szalonna bőre, esőt jelez.

– Ha a füst lefelé száll, eső lesz.

– A juhok, ha megérik az esőt, elindulnak hazafelé.

– Ha este kukorékol a kakas, időváltozás lesz.

– Télen, ha csillagos az ég, fagy lesz reggelre.

Többé-kevésbé ismert hiedelmek

– A földben egy nagy hal van, óriási, mert a föld belsejében víz van, s ha az a hal megmozdul, akkor az a földrengés. (Palóc eredetre vall.)

– Világvége akkor lesz, amikor a sáskák ellepik a földet. (A katekizmusból emlékeznek rá.)

– A földet sárga emberek fogják lakni. (Meg van írva, állítják, hogy hol, arra nincs válasz.)

– Újholdkor fehér ruhában kell menni a templomba, mert Szűz Mária ezt így kívánja.

– Lakodalmat csak holdtöltekor szabad csinálni, mert akkor gyarapodni fog az új pár. Ha holdfogyatkozáskor esküdnek, elfogy majd a vagyonuk.

– A holdban Dávid (a király szót nem használják, úgy, mint Dávid király) hegedül, és Cecil táncol neki. (Palóc eredet.)

– Tyúkot, libát csak újholdkor szabad elültetni.

– Újhold napján nem fogtak az aratásba, mert akkor beléjük vág a ménkű (mennykő).

– Amikor hullócsillagot látunk, akkor mondjuk: A földön meghalt valaki.

– Amikor árpa nőtt a szemén, akkor a kutat háromszor körbe kellett járni (megkerülni), s minden körnél öreganyánk mondta: Árpa nő a szemedén, mi pedig azt válaszoltuk: Hazudsz, majd ismét elmondta: Árpa nő a szemedén, mi pedig válaszoltuk: Hazudsz. A markunkban árpa volt, s a végén a maroknyi árpát beledobtuk a kútba. (Adatközlő Szőke Gizella.)

– Vihar közeledtével félreverték a harangot, a régiek szerint ezzel elriasztották a vihart, mások szerint (újabb kori) jelzés volt: készüljenek fel, közeledik a vihar.

– Vihar alkalmával szentelt gyertyát gyújtottak, s kitétték az ablakba.

– Mennydörgéskor: Szent Péter gurítja a hordókat, egymáshoz verődnek, s azért halljuk a zörgést.

– Vihar alkalmával kidobták a baltát az udvar közepére, hogy kettévágja a jeget.

– Vince napkor figyelték a jégcsapok nagyságát a pince lejárataánál: ha hosszúak a jégcsapok, akkor bő termés lesz, bor is lesz bőven.

– Amikor mosakodik a macska, akire ránéz, az aznap valamiért kikap (bűnös lesz).

– Ha az esküvő napján esik az eső, az negatív előjel, rossz lesz a házasság.

– Ha a lakodalmas menet temetési menettel találkozik, akkor az a házasság tönkre fog menni. Ez a hiedelem mára már hitelét veszítette, mivel nincs temetési menet, kápolnából történik a temetés.

Ha valaki nagyothall, a következő epikus történetet emlegetik:

Feleség: – Hová mé kend?

Férj: – A kertbe!

Feleség: – Ja, azt hittem a kertbe!

Férj: – Nem, a kertbe!

Az interetnikus együttélésekből mind több olyan szerb nyelven ismert közmondás és szólás kerül be a magyar köztudatba, amelynek nincs meg a magyar megfelelője, ezért nem is fordítják le, hanem eredetiben használják.

Ako je ko lud, ne budi mu drug.
Ako ne počneš, nećeš ni završiti.

Batina ima dva kraja.
Bez zdravlja nema bogatstva.

Bez muke nema nauke.

Bogat jede kad hoće, a siromah kad može.

Mi o vuku, a on je na vratima.

Bolondnak bolond a barátja.

Amit nem kezdesz el,
azt nem is fejezed be.

A botnak is két vége van.
Egészség nélkül a vagyon
mit sem ér.

A tudásért meg kell
szervenvedni.

A gazdag ehét bármikor,
a szegény csak ha kap
(jut neki).

Mi a farkasról beszélünk,
az meg már az ajtóban.

A magyar megfelelője: Farkast emlegetnek, kert alatt jár. Akit emlegetnek, megjelenik. Többnyire szerbül használják a magyar közösségek.

És még egy szerb nyelven használatos közmondás: Dok kuja ne mane repom, ker neće.

Irodalom

DÖMÖTÖR Tekla 1981. *A magyar nép hiedelemvilága*. Corvina Kiadó, Budapest, 189.

SZEMERKÉNYI Ágnes 1978. „Közmondás, nem hazug szólás”. *Kis magyar néprajz a Rádióban*. Szerk. Jávora Kata, Küllős Imola, Tátrai Zsuzsanna. RTV – Minerva, Budapest, 366–369.

VOIGT Vilmos 1998. Proverbiumok. *A magyar folklór*. Szerk. Voigt Vilmos. Osiris Kiadó, Budapest, 303–311.